

KE SKÁLOVĚ SBÍRCE MÁJ ZEMĚ

Z. K. Slabý

Ivana Skálu jsme dosud znali jako autora dvou sbírek: Křesadla z roku 1946, jež zahrnovala verše 1941-1945, Přes práh z roku 1948, obsahující verše 1942-1947. Neuvádím je proto, abych připomínal znovu jejich chyby, jejich halasovštinu, jejich formální křečovitost, z níž jen na málo místech vykvetlo několik jadrných veršů. Nechci ani připomínat jejich nevíru, vzývání mrtvých a már, apostrofování slova jako „fanfáry marné, s outěžkem bezcitnosti pod srdcem“, jak mluví básník ve verších nazvaných Líčení. „Luna zblblá z hrůz, roub temnot, vyjeveně ujímá se nad vším,“ jsou jiné, dosti charakteristické verše pro toto období Skálovy tvorby. Povím jen to, co jsme čekali po dvou špatných, rozbitých a křečovitých sbírkách, plných stůj co stůj hledaného halasovského výrazu, k němuž ještě jako doklad budtež uvedeny verše: „Smyčec ženy v mrtvé dlani, /od šíraní do šíraní/ mračivou tmu hrnu po strunách.“ Čekali jsme především vnitřní vypořádání básníka, zúčtování se starou tvorbou, sebekritiku a nástup do nové tematiky, snad mnohdy ještě prodíravý a prokousávaný, ale vnitřně podložený celou bytostí básníkovou. Zvláště jsme tak čekali po projevu ministra Kopeckého na IX. sjezdu KSČ, po projevu, v němž správnou bolševickou kritikou odsoudil špatné básníky a v němž i stanovil cestu rozkvětu naší mladé poezii. Je třeba si stále znovu a znovu připomínat jeho slova. Je třeba si je také připomenout, chceme-li mluvit o nové, třetí již Skálově sbírce:

„A socialistický realismus chce umění vyšší, krásnější, poněvadž pravdivější. Socialistický realismus nechce nějakou plochost, šed' a bezduchou předmětnost, nýbrž chce pohyb, barvitost a chce skutečnost objektu, vnímanou duchem, vyjádřenou ideově a emocionálně umocněnou dík fantazii řízené poznáním vývojových zákonů. Socialistický realismus se nechce zřící poezie, nýbrž chce naopak více poezie, poezie skutečnosti, poezie života; chce poezii pravdivou, krásnější, půvabnější. A socialistický realismus nechce nějakou „bezforemnost“, nýbrž chce jasné formy a pevné tvary. Socialistický realismus nechce *obsah a tendenci bez formy, nýbrž chce jednotu obsahu a formy*, v čemž vidí základní požadavek z hlediska hodnoty uměleckého díla.“ A když dokazoval ministr Kopecký na příkladech některých básníků zprava i zleva, jak nechápou požadavky, které klademe na básnickou tvorbu, pravil, že někteří mladí básníci chtějí linii socialistického realismu „přivést ad absurdum. Neboť se domnívají, že stačí dát dohromady

bez jakékoliv formy, bez ladu a skladu, běžná naše nynější slova, »úderky, brigády, schůze, národní výbory, pračky, traktory, kombajny« atd., aby se takovéto výtvary nazvaly básní, tendenční básní, básní socialistickým duchu.“ – „Jest třeba zcela rozhodně odmítnout takovéto sektářské zkreslování socialistického realismu, byť se dělo pod titulem mládí.“

Když vyšla básnická sbírka Ivana Skály *Máj země*, četli jsme takřka ve všech sloupcích novinové kultury: „Ano, to je sbírka, jakou jsme potřebovali, sbírka poezie, jakou náš lid bude rád recitovat, sbírka, na které se mohou naši básníci učit.“ Tak nějak vyzněly ty pochvalné referáty. Už pro toto novinářské halasení, které někdy ve sloupcích našich kulturních rubrik v novinách nahrazuje literární kritiku, je třeba podívat se kriticky na novou Skálovu sbírku. A je třeba se na ni podívat i ze stanoviska předchozích sbírek, v čem básník postoupil ve svém vývoji, co přinesla jeho sbírka nového. Jak jsem již řekl, čekali jsme tím či oním způsobem *sebekritiku*, tu *sebekritiku*, kterou Ladislav Štoll ocenil u Hrubína a kterou jsme uvítali v nových Kainarových verších, které znamenají již takřka úplné přetavení básníka. Namísto *sebekritiky* čteme u Ivana Skály *Dopis básníkům*, v němž Skála nikoliv na adresu Skály bývalého, ale na adresu našich básníků ostatních, což znamená Nezvala, Biebla, Závadu a jiné, píše verše: „Ve vašich, srdcích, básníci, /je, zdá se, jako po vymření./ A nevím. Mám vám tedy psát /a nad tím neradostno je mi. /Budu vás umět připoutat/ horoucím poutem k této zemi?“ „Básník“ Skála burcuje ostatní básníky, aby psali o naší současnosti. Vida, řekne si každý, kdo přečte jeho *Dopis básníkům*, ten jeho *Máj země* musí být zatrachtile silná sbírka, když se její autor staví do takové mentorské pózy a poučuje ostatní básníky, jak a o čem mají psát. Nu – tak se tedy na tuto sbírku podívejme.

V čem vidím první chybu sbírky *Máj země*, je její frázovitost, na některých místech až velkohubá. „Dnes ptej se, co říká dělnická tvoje vlast, /zda této velké epochy jsi hoden.“ – „Dnes /zpod jeho rukou (tj. zpod rukou horníkových) teče černá krev /do žil pětileté.“ – „My cestu jsme zvolili čestnou: /tvrďší a lítější boj!“ – „My prapor zbarvený krví /výš zvedli, vpřed běželi dál.“ – „Dělníci drželi v pěstích /budoucnost otčiny.“ Co je to vše jiného než úvodníkářské frázování? Zamysleme se nad tou řádkou obratů a vizme: jak nekonkrétní, jak odtažitě, jak frazérské jsou to obraty. Vždyť snad již ani v úvodnicích se tak nemluví, a mluvili se ještě v některých novinách, i tam co nejdříve musí podobné frazérství vymizet, vyhozeno jako svinstvo v našem krásném životě. Má-li náš dnešní život k něčemu daleko, pak je to k frázi. A nejméně již mohou spolu žít dva pojmy: fráze a básník. Vždyť básník má slova předpodstatňovat, uvádět je na vyšší sférickou rovinu (ne ovšem ve formalistických křečích, jako je tomu v prvních dvou sbírkách Skálových), a rozhodně nikoliv se jim ponižovat a nikoliv v nich utápět dobré a pevné myšlenky.

Z literárního života

S frázovitostí veršů ovšem souvisí jejich vnitřní obsah, neprocítěný, neprožhavený, jen v jakýchsi klišé přehoupaný na strunu básnění o dnešku. Vždyť kolik je ve sbírce Máj země nadhozeno problémů? Za co bojují a proti čemu tyto Skálovky verše? Jak nám pomáhají? To jsou otázky, které si musíme postavit nad touto sbírkou. A odpovědi budou velmi negativní pro Skálu: tady není problému, ba ani bojovnosti tady není, leda jakési rétorické pózy, jež má bojovnost nahradit.

Je třeba konkrétně ukazovat naši dobu. Avšak je naše doba taková, jak ji ukazuje toto čtyřverší:

*Dnes tisíc mozků zaplane,
tisíc ramen se napře v řadě,
tisíc návrhů jedna dvě
se sejde na závodní radě.*

Kam tady zmizela ta ponorná hloubka naší doby, kde tu je veliké úsilí našeho lidu, úsilí pracovní i myšlenkové, které den ode dne roste, ale právě jehož růst den ode dne musíš vidět a v tomto proudném postupu zachytit? To vše ve Skálových verších vyprchalo, vyčpělo, ještě než byly dopsány. „Tisíc návrhů jedna dvě se sejde na závodní radě.“ Tak vida, jak je to lehké, a my myslili, co dřiny a namáhání to dá, než se na takový zlepšovací návrh přijde. A což další verše:

*Těm a těm krajské školení.
Liknavé přesvědčovat prací.
V plameni uvědomění
stranické kádry vykovat si atd.*

To je hlušina, která nám v ničem, ale opravdu v ničem nepomůže.

Oslovuješ, soudruhu Skálo, v jedné ze svých básní Ščipačova. A napadlo tě někdy zamyslet se nad jeho básněmi, proč jsou tak krásné, tak konkrétní, tak milé? Nenapadlo-li tě to a oslovoval-li jsi Ščipačova náhodou, vrať se k němu a promysli si, proč náš dělník desetkrát raději sáhne po verších Ščipačovových, než by sáhl po tvé nové knížce.

Čím méně najdeme v Máji země plných, konkrétních obrazů naší doby, tím více se brodíme Skálovou „novočeštinou štěstí“:

*Vstřícný plán, soutěž, norma,
úderky, produktivita:
hle – novočeština štěstí.*

„...Neboť se domnívají, že stačí dát dohromady bez jakékoliv formy, bez ladu a skladu, běžná naše nynější slova »úderky, brigády, schůze, národní výbory, pračky, traktory, kombajny« atd., aby se takovéhoto výtvoř nazvaly básní, tendenční básní, básní v socialistickém duchu.“

Proto jsem již v úvodu citoval ministra Kopeckého, protože jeho varovná slova se dotýkají i Skálovy nové sbírky veršů. Jak jste jistě poznali, lehce se píše touto „novočeštinou“ básně. Stačí nacpat do dvou veršů co nejvíc slov z naší současnosti – a to slov drahých nám všem, drahým, a proto námi tak střídě odvažovaných v hovoru – zamíchat a máme kus básně. Pak přilepíme jiných podobných pár veršů a máme báseň. Vystačilo by to na příručku „Básníkem snadno a rychle podle Vymazala“. A to ještě v té „novočeštině“ vynechal frézu. Kdybych chtěl být zlomyslný, dal bych si práci a spočítal bych, kolikrát jen se v této útlé sbírce vyskytuje slovo fréza. Za každé příležitosti. Ale to může ex post udělat básník sám a zamyslet se nad tímto „přefrézováním“ svých básní. Nemluví ještě do srdce lidu ten, kdo opakuje do omrzení několik slov či obrátů.

Citát „Tak on, jenž vyvřel z lidu svého, vždy učil nás vše měřit člověkem a jeho právem, jeho úzkostí, potřebou třídy, vůlí k lidskosti“ bych uvítal v každém článku o Leninovi. Co však s ním v básni? Poznáte vůbec, kde jsou tady verše? Je to skutečně básnické ztvárnění Lenina? Není, protože – a tento poznatek je třeba básníkovi zapsat a vyvěsit nad psací stůl – báseň se liší a podstatně liší nejen od úvodníku, nýbrž i od normálního novinového či sborníkového článku. Kdybych chtěl psát báseň, rozhodně se v ní nebudu vyjadřovat stejně jako v článku, v němž píše třebas o nově vyšlé knize.

Tak Skálovu knížku veršů čteš a nepřilneš k ní, nezamiluješ si ji; odložíš ji a stopy po sobě nezanechá.

Ptali jsme se již jednou, za co a proti čemu bojují tyto verše. Bojovnost není ještě to, nazveš-li měšťáka krysou či jiným odsudivým jménem. Bojovnost znamená odhalovat imperialismus i v básnické sbírce, předvádět jej v jeho válečné a proválečné zběsilosti, konkrétně v obrazech ukazovat jeho zhoubnost, prohnílost. Ale ani po tom není ve Skálově sbírce ani stopy. Ta ukazuje „cele“ naši dobu, jak by napsal recenzent, který se dá omámit pouze tématem, a nehledí na jeho vypracování. Hle, jak ji ukazuje, hle, o čem se nám autor snaží namluvit, že je vyjádřením pětiletého plánu: „...krátký kurs našich dějin /a bolševická kázeň,/ úvodník v Rudém právu, /koncert, sport, horká lázeň,/ to vše je pětiletka.“

Jak můžeš podruhé zabrousit zrakem do tak špatné básničky, jako je Cesta vlakem, kde básník na třech věcech – na plandajícím prádle s dětmi, na ženách v Michelince a na prachu nad vápenkami – se nám

pokouší namluvit, že v těchto několika věcech je „všechna radost země“. Ale kdežpak, básníku. Ta je daleko hlouběji a žhavým srdcem se musíš za ní ponořit a vytahovat ji oběma rukama z lidí i z doby, nic nedbaje na to, že si třebaš obě ruce popálíš. Ano, vytahovat tuto radost i z lidí! Jenomže básníkovi se přihodil omyl, který nejlépe demonstrovat na následujícím čtyřverší:

*A dělník otáčí se
a je to tentýž pohyb,
jímž turbogenerátor
v proud proměňuje vody.*

Vida, dělník a stroj je pro *básníka* jeden pojem. Jenomže nad básněmi bez problémů vyvstane jeden problém: pro koho jsou psány – pro člověka, nebo pro stroj?

A tak bychom mohli pokračovat dál a zamyslit se téměř nad každou básničkou sbírky, zamyslit se nad tím, jak se Skála schová za Majakovského v Básni zítřků, i když opakovat tak velkého básníka, jako je Majakovskij, značí epigonsky opakovat. Mohli bychom se zamyslit i nad rýmy „nezalesklo – jen přes plot“ a nad podobnými bravurnostmi formy, ale to by jen potvrdilo naše slova. Kde není správně procítěného vnitřního obsahu, tam kulhá forma na obě nohy.

Je třeba kritizovat sbírku Ivana Skály. Už pro onen halas v novinách (snad by naše noviny měly věnovat víc místa kultuře, protože *i tady* se vede boj a je třeba se v tomto boji kriticky dívat a rozlišovat dobré od špatného). Velké téma neznamena ještě velkou báseň. To je velmi dobře vidět nad verši Skálovými a to by si nad jeho sbírkou měli uvědomit i někteří jiní mladí básníci. Vždyť nad Láskou Skálovou si připomínáme i básničku o lásce od Pavla Hanuše, kterou nám recitoval na SMBS. Nemám ji před sebou, nebudu proto citovat přesně, ale je v ní i takový obrat, který říká: „Miluji tvá ňadra, protože pod nimi tluče srdce komunisty.“ To není nejen básnička, ale – promiňte – to není ani láska. To je vynucený obrat, který chce zastříť bázeň básníkovu vyslovit se o lásce opravdové. Vždyť i láska k milé je součástí našeho života, stejně jako krása a *dobré* verše. Ve svém životě milujeme i nenávidíme Ale po tom nenalzáme v básních Skálových ani stopy. Místo toho jen bezbarvá šed', básněná nikoliv srdcem, nýbrž plicím perem, a nikoliv z vnitřní potřeby, ale na dané téma, á la these. A tuto šed' a bezbarvost má zachránit tovární nomenklatura, jak ji verš po verši nacházíme v Dopisu básníkům: fréza, nuž frézy, hřídel, ocelové třísky, dynamo, ocel tuhne do ingotů,

jeřáb, dělnický pot jako stejná básnická rekvizita, soustružník, norma, dynamo a hydraulický lis.

A tak tam, kde jsme po drobných názvucích druhé sbírky čekali vnitřní prožití celé té změny, která se stala s básněmi i básníkem, sledujeme udiveně bičem popohnané tematické překolejení, které samo o sobě vydalo plody tak chudé, jako je Máj země. Nikoliv úpornost prodírání se k novému, krásnému, ale i svatému tématu, jakým je dnešek, ale básně psané pomocí frází tzv. novočeštiny a článkařské hlušiny. A právě jediné úpornost a sebekritika a procítění mohou vést k dobrým básním. My potřebujeme a chceme číst nové básně o továrně i o fréze, stejně jako chceme číst nové verše o lásce a radosti, ano, ale musí to být básně organické, v nichž každé slovo má svoji váhu a platnost, a nikoliv básně rozpačité vyjmenovávací, i když vyjmenovávací rétoricky.

Pokusili jsme se trošku podlomit nohy mladičkého mýtu, kterým obestřeli novinoví recenzenti Máj země. A vida, mýtus mnoho nepotřebuje, jen malinko se dotkneš a upadne jak dlouhý tak široký. Dovolte proto ještě několik slov na adresu Ivana Skály. Kritizovav tvé verše, soudruhu Skálo, jsem dalek pochybovat o tvé básnické budoucnosti: věřím ti. A kdyby pro nic jiného, pak jsem ti uvěřil nad Setkáním s Janem Nerudou, nad tím prostým, ale zažitým obrázkem, v němž jsi potkal nad pouňorovou Prahou básníka Nerudu. V této básniče a i ve Skřivanu a v Prosbě je myslím tvoje cesta, a ne v pseudotovárním výrazivu. Věřím, že budeš psát dobré verše o našem životě. Ale cesta k nim je jen jedna, i když v řadě obměn: prožít, a nikoliv propsat naši dobu. Poznat a prožít i lidi, *pro které* píšeš, a nikoliv pouze psací stůl, na kterém píšeš. Potom budeš psát dobré i silné verše. A věřím, že již tvá čtvrtá sbírka je přinese.

(1950)